

PAPER DETAILS

TITLE: Kant'in Ahlak Egitiminde Maksimin Yeri

AUTHORS: Tufan ÖTOK

PAGES: 147-166

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115667>

The Place of Maxim in Kant's Moral Education

Tufan ÇÖTOK¹

¹Sakarya University, Fen Edebiyat Faculty, Department of Philosophy /Sakarya / Turkey

E-mail: tcotok@sakarya.edu.tr

Abstract

An important discussion about how the moral education should be conducted is held by Kant, the eminent philosopher of the 18th century. He gave lectures in Königsberg for many years about the fundamentals of this education. In these lectures, Kant argued that moral education should be based on “maxims”. Therefore the question of what Kant means by maxim has a primary place for understanding his thoughts concerning moral education. To Kant maxim is the subjective principle of the will and the latter can only be morally confirmed as long as it agrees with the law as “the objective principle of the will”. Therefore the fundamental values to give one in one's moral education are maxims and how maxims must be in compliance with the law. However, it is a problem that how to obtain the maxims. For this reason in this paper directly Kant's life, the influence of the previous philosophers and particularly his philosophy are discussed. Maxims with the influence of previous philosophers and of his life are the original part of his philosophy and make this philosophy actual for the present. Finally Kant put forward four principles about the possibility of moral education: a) Teaching the maxims to be started at early ages; b) The value of action to be determined according not to punishment and reward but to the correspondence to the maxim; c) The moral education to be based on the maxims, not on the discipline; d) It is quite hard to give moral education by means of maxims. This difficulty demands parents and teachers to have a deep insight powerful understanding.

Key Words: Kant; moral education; maxim; discipline; duty; law.

Extended Summary

Kant, the eminent philosopher of the 18th century put forward some thoughts about how the moral education should be conducted which are still important for the present. This is because, the ultimate goal of man, in his philosophy is to arrive at a moral species.

The basic concept which Kant emphasized in his moral education is the *maxim*. For him, a true character can only be constituted by maxims. Once conceived the term which was defined as the “subjective principle of the will” *In Groundwork of the Metaphysics of Morals*, one could have the key to understanding how the moral education should be conducted. Accordingly, the term is closely related with the law. The first criterion of verification of the maxims is their complying with the general law which tells to “act only on that maxim whereby you can at the same time will that it become a universal law”. Kant shows this point by an example. Suppose making a fortune is a maxim and a person who has died for some reason after he entrusted us with some money to protect it. Does this money belong to us in a legitimate way? We could say: “Whenever a person who entrusts us with some money dies for some reason, the money entrusted with us is ours”. For Kant it is not acceptable. Maxim is the man’s principle of action in any circumstances. For this principle to run, it must be generalized and become a judgment that could be willed for the entire human being.

Kant’s maxims seem like the results of his life and the influence of the previous philosophers (e.g. Rousseau) and particularly his philosophy. Rousseau who lived before Kant and whose thoughts in *Emile* were broadly discussed also used the term *maxim* in his writings. Moreover, he clearly mentioned some maxims. The difference between the two philosophers is that while Kant’s maxims could be thought in relation to the so-called general law, Rousseau does not think such a relation at all. Yet more Rousseau’s maxims could be directly seen as laws. The similarity between them is that both Kant and Rousseau see the maxims as the principle of action. Maxim, the outcome of such a synthesis could also be related to tradition and society whereby all maxims are clearly ahead of us.

Kant divides the development of man in three periods: childhood (0-9), adolescence (10-39), and adulthood (40 and after). First stage is where the discipline is taught and the second the maxims. According to him the discipline is “to show some certain plans and rules”. Nevertheless, in the context of

maxim, it is not a dominating tool but a process of arriving at a personality that in the same circumstances always acts the same way. In the second period there are three fundamental maxims: Faithfulness, to keep one's promise and to stay away from flattery. And finally in the third, the sound character appears but this happens so at the older ages, forty. Kant overemphasizes mostly the maxim of faithfulness. This is one of the central points in Kant's philosophy. For, according to Kant there cannot be a time, condition etc. at all to legitimate a lie. There are some significant points teaching the maxims:

1. Teaching the maxims to be started at early ages. Kant specifies this age as 10. For, the human being, to Kant, at the age of 10 is adolescence compared to the nature and can entertain an idea.
2. The value of action to be determined according not to punishment and reward but to the correspondence to the maxim.
3. The moral education to be based on the maxims, not on the discipline.
4. It is quite hard to give moral education by means of maxims. This difficulty demands parents and teachers to have a deep insight powerful understanding.

Kant'ın Ahlak Eğitiminde Maksimin Yeri

Tufan ÇÖTOK¹

¹Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü /Sakarya/ Türkiye

E-mail: tcotok@sakarya.edu.tr

Öz

Ahlaki eğitimin nasıl olması gerektiğine dair önemli bir tartışma, 18. yüzyıl filozofu Kant tarafından yapılmıştır. O, Konigsberg'de uzun yıllar bu eğitimin temel esaslarını içeren dersler vermiştir. Bu derslerde Kant, ahlaki eğitimin "maksim"lere dayanması gerektiğini savunmuştur. Bu durumda maksimin Kant'ta ne anlama geldiği, onun ahlak eğitiminin anlaşılması için temel olacaktır. Ona göre maksim, istemenin öznel ilkesidir ve bu isteme "istemenin nesnel ilkesi" şeklinde tanımlanan yasaya uygun olduğu müddetçe ahlaki açıdan onaylanacaktır. O halde ahlak eğitiminde kişiye kazandırılması gereken temel değer maksimler ve bu maksimlerin nasıl yasa ile uyum içerisinde olacağıdır. Diğer taraftan maksimlerin nasıl elde edildiği de bir problemidir. Bunun için doğrudan Kant'ın yaşamı, kendisinden önce gelen filozofların onun üzerindeki etkisi ve bizzatihi felsefesi soruşturma konusu yapılmıştır. Maksimler, önceki filozofların ve yaşamının etkisi göz ardı edilmeksizin onun felsefesinin orijinal bir kısmıdır ve günümüzde aktüel olmasını sağlayan önemli bir yaklaşımdır. Son olarak Kant, ahlak eğitimi nasıl mümkün gördüğü dört ilke aracılığıyla ortaya konulmuştur: a) Maksimlerin öğretilmesine erken yaşlarda başlanmalıdır; b) Eylemin değeri ödül ve cezaya göre değil, maksime uygunluğuna göre belirlenmelidir; c) Ahlaki eğitim disiplin üzerine değil, maksimler üzerine oturtulmalıdır; d) Ahlaki eğitimin maksimler aracılığıyla kazandırılması son derece güçtür. Bu güçlük ebeveyn ve öğretmenler için büyük bir kavrayış ve anlayış gücü talep eder.

Anahtar Kelimeler: Kant; ahlak eğitimi; maxim; disiplin; ödev; yasa.

GİRİŞ

Kant'ın ahlaki bir ödev ahlakıdır. Kişiyi ahlaklı kılan “yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğu” (Kant, 1995:15) şeklinde tanımlanan ödevde uygun eylemleri gerçekleştirmesidir. Ancak bu, hayatın belirli bir zamanında birdenbire veya başka bir şekilde ortaya çıkmaktan ziyade, insanın gelişimine paralel devam eden bir süreçtir. Söz konusu sürecin gerçekleşebilmesi için ahlaki eğitim elzemdir. Dolayısıyla Kant'ın genel olarak felsefesinde ve eğitim anlayışında ‘ahlak eğitimi’nin nasıl temellendirildiği önemli bir konudur. Çünkü o, düşünceleri üzerinde hala tartışmalar yapılan bir filozoftur ve Kohlberg

¹ gibi bu alanın söz sahibi düşünürlerini etkilemiştir. Kant'ın eğitim felsefesi alanındaki görüşleri 1803 yılında ders notlarından oluşturulan “*Eğitim Üzerine*” adlı eserinde bulunduğu gibi, ilgili problemlerden kaynaklanan tartışmalar da ahlak ile ilgili muhtelif eserlerinde yer almaktadır. Bu görüşler ahlak eğitiminin anlaşılması konusunda günümüz için de önemli bir referans noktası oluşturmayı sürdürmektedir. Denilebilir ki konunun önemi, Kant'ın insanın nihai hedefini ‘ahlaki bir türe ulaşmak’ olarak belirlemesinden kaynaklanmaktadır:

“İnsan “canlı doğa sisteminde” kendine özgü bir yapıya sahiptir. Akıl sahibi bir varlık olarak insan, doğal yeteneklerini kullanarak kendi tarafından konulmuş amaçlar sayesinde kendini geliştirebilir. Öte yandan “doğanın efendisi” olan insan aynı zamanda “doğanın son amacı”dır da. O zaman bizim insan olarak temel ödevimiz, kendimizi hayvan türünden “ahlaki bir türe” yükseltmektir. Bu da ancak “kendiliğinden ilerleyen kültürü” eğitim aracılığıyla planlı bir şekilde kendi kontrolümüz altına almakla gerçekleştirilir” (Çilingir & Küçükali, 2004:82).

İnsanın hedeflenen ahlaki türe ulaşması ancak eğitimle mümkündür; çünkü “insan ancak eğitimle insan olabilir” (Kant, 2006a:29). Kant, “Ahlak eğitimi, eğitim sürecinin içerisinde nasıl yer alır” sorusuna cevaben eğitimi kabaca ‘genel eğitim’ ve ‘özel eğitim’ şeklinde tasnif eder. Tasnife göre genel eğitim fiziki ve ahlaki eğitimidir ki Kant bunu ‘zihni melekelerin genel eğitimi’ şeklinde adlandırır. Diğer taraftan muhtelif yetilerin geliştirilmesi ise Kant’a göre ‘belirli zihni melekelerin eğitimi’dir. Burada ahlak eğitimi açısından önemli olan zihni melekelerin genel eğitimidir. Zihni melekelerin eğitimi fiziksel ve ahlaki olarak ikiye ayrılır. Kant fiziki eğitimde disiplin, ahlaki eğitimde ise maksim terimini öne çıkarır (Kant, 2006a:89-90). Böylece ahlaki eğitimin nasıl

¹Kohlberg, üzerindeki Kant etkisini şu şekilde ifade eder: “Benim ve Rawls’ın teorisi aynı çatıda büyümüştür: Kant’ın ahlak felsefesindeki formel teorisi ve Piaget’nin psikolojideki teorisi” (Kohlberg, 2011:89).

gerçekleşeceği ilk planda şekillenmektedir: Maksimlere dayalı bir süreç! Kant'ın ifadesiyle:

“Çocuğu sadece alışkanlık icabı değil, kendi maksimlerinden ötürü doğru davranıp davranmadığını²; ve sadece doğru davrandığını değil, fakat o doğru olduğu için doğru davrandığını görmemiz gerekir. Çünkü eylemlerin bütün ahlaki değeri iyi ile ilgili maksimlere dayanır. Şu hale göre fiziki eğitim ahlaki eğitimden ilkinin talebenin etkinliğini talep etmemesi, diğerinin etmesi bakımından ayrılır. O her zaman bir eylemi ilkesini, ve onun ödev-vazife fikriyle irtibatını anlamalıdır” (Kant, 2006a:89).

Bu belirlemeler kişide ahlaki eğitimin temelini göstermesi bakımından anahtardır. Şöyle ki, Kant'ın ahlak eğitiminde ahlak ile eğitimin bağlantısını kuran terim maksimdir ve bu terimin onda ne anlama geldiğini çözümlemek, bir anlamda ahlak eğitiminin nasıllığına cevap vermek anlamına gelecektir. Ahlak eğitimi ile insana kazandırılması gereken onda ahlaki yasa uyarınca eylemde bulunmayı benimsetmektir. Bu durumda maksimin eğitim içerisindeki ödevi “maksiminin aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğim şekilden başka türlü davranmamalıyım” (Kant, 1995:17) veya “Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (Kant, 1994:35) şeklinde ifade edilen genel yasayı benimseyecek olan insana bir hazırlık olmasıdır. Ahlaki eğitimin hedefi ileride kendisi yasa koyucu olacak insana bu sürecin ilk basamağı için hazırlamaktır.

Kant'ta Maksimin Anlamı

Latince maksim kavramı “pek; en, en çok, son derece, fazlasıyla, aşırı derecede, ziyadesiyle, özellikle, özel olarak, bilhassa; kesinlikle, tam tamına, tam, aynen; elbette, tabii, kuşkusuz, pekala” (Kabağa & Alovera, 1995: maxime mad.) gibi ‘yeterlilik’ ifade eden anlamlara karşılık gelir. Maksim kavramı, muhtelif şekillerde Kant'ın eserlerinde yer almakla birlikte *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nde bir açıklama notunda kendisiyle ilişkili yasa kavramı ile birlikte tanımlanır: “Maksim, istemenin öznel ilkesidir; nesnel ilke (yani akıl arzulama yetisine tam egemen olsaydı, bütün akıl sahibi varlıklar için öznel olarak da pratik ilke işini görecektir ilke) ise, pratik yasadır” (Kant, 1995:16). Bu belirlemeler bağlamında denilebilir ki evrenseli gösteren yasadır. Maksim ise evrenselin kişide dile gelmesi veya getirilmesidir. Bununla birlikte, maksim ile

² Bu belirleme Aristoteles ve Kant arasındaki yaklaşımın farklılığına işaret eder. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*'te erdem eğitimi alışkanlık olarak görür ve ahlaki amaca, yani erdem ve mutluluğa ulaşılabilmesi için bir takım eylemlerin sürekli gerçekleştirilmeleri gerekliliğini vurgular (Aristoteles, 2005:29-30). Yani ona göre alışkanlıklar karakterimizi belirleyen temel edimlerimizdir. Buna karşılık Kant, alışkanlıktan ziyade eylemlerin maksim ve yasalara göre gerçekleşmesi gerektiğini belirtir.

yasa arasındaki bağlantıyı sağlayan terim isteme gibi görünmektedir. Çünkü isteme, Kant'ın terminolojisinde özel bir anlama sahiptir ve "belirli bir yasa tasarımına uygun bir şekilde kendini eyleme belirleme yetisi olarak düşünülmektedir" (Kant, 1995:44). Böylece maksim, kişinin kendisi için istediğinin her bir insan tarafından başkaları için de istenilebileceğini ve ancak böyle bir istemenin gerçekleşmesi halinde yasa kabul edilebileceğini varsaymaktadır. O halde maksim, genelleştirilmemiş bir yasadır. Bu durumu şu şekilde de formüle etmek mümkündür: Maksim "bir eylemde bulunan öznenin içinde bulunduğunu düşündüğü durumu ve yaptığını düşündüğü tarif eden genel ilke beyanı"dır (Feldman, 2012:151) ve "Ne zaman biri... olsa, ... yapacaktır" (Feldman, 2012:153) şeklinde dile getirilir. Böylece maksimin doğru formüle edildiğinde bir yasa olmayı potansiyel olarak içerisinde barındırdığını ima eder.

Kant, yukarıda belirtilen açıklama notunun ötesinde, Kant hem *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nde maksim hakkında onun anlaşılmasını sağlayacak yeterli bilgiler verir hem de *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde maksim üzerinde örneklerle durur. İlk olarak maksimlerin yapısal özellikleri şu şekildedir:

- 1) Genellikten oluşan bir biçim; burada ahlak buyruğunun formülü şöyle dile getirilir: maksimler, genel doğa yasaları olacakmış gibi seçilmeli;
- 2) Bir içerik, yani bir amaç; burada formül şöyle der: kendi doğal yapısına göre amaç olarak akıl sahibi varlık, her maksimde sırf görelî ve kişisel tercihe bağlı olan amacı sınırlayan koşul olmalı;
- 3) Bütün maksimlerin tam bir belirlenimi şu formül ile: bütün maksimler kendi yasa koymalarıyla, doğanın bir krallığı olarak olanaklı bir amaçlar krallığıyla uyumalıdır. Burada izlenen yol, sanki şu kategorilerden geçer: istemenin (genelliğinin) biçiminin birliğinden, içeriğin (nesnelerin, yani amaçların) çokluğundan ve kategoriler sisteminin bütünlüğünden. Ama ahlaksal yargılama hep kesin bir metodla ve kesin buyruğun formülü —: kendilerini aynı zamanda yasalar yapabilecek olan maksimlere göre eylemde bulun formülü— temele konarak yapılırsa, daha iyi olur. Ancak, aynı zamanda ahlak yasasına da bir giriş kapısı açmak istiyorsak, bir ve aynı eylemi, sözünü ettiğimiz üç kavram altına sırasıyla sokmak, böylece de onu olabildiğince görüye yaklaştırmak çok yararlı olur. (Kant, 1995:54).

Diğer taraftan hangi eylemin bir maksim olarak kabul edilebileceği bilgisi insan için apaçıktır: “Maksimlerin hangi biçiminin onları genel yasa olarak konmaya uygun kıldığını, hangisinin kılmadığını en sıradan anlama yetisi bile, kendisine hiç öğretilmeden ayırt edebilir” (Kant, 1994:131). O halde eyleminde kendisi için uygun maksimi seçebilmek ve bunu pratiğe dökebilmek insan için a prioridir. Kant buna bir örnek teşkil etmesi bakımından ‘servet edinme’yi gösterir. Servet edinmek bir maksim olarak alınsın ve şöyle bir durumun gerçekleştiği kabul edilsin: Bize emanet bırakılan bir miktar para var ve sahibi emaneti bizdeyken ölmüş olsun. Biz meşru bir şekilde bu paranın sahibi olur muyuz? Veya bunu ‘her ne zaman bize emanet edilmiş bir paranın sahibi öldüğünde, emanet kalan para bizimdir’ şeklinde bir maksim halinde benimseyebilir miyiz? Kant’ın ahlak teorisi bağlamında bu durumun kabul edilmesi mümkün değildir ve bu imkansızlığı o çok açık bir şekilde dile getirir:

“(…) ‘verildiğini hiç kimsenin kanıtlayamayacağı bir emaneti herkes yadsıyabilir’ yasasını koyup koyamayacağımı sorarım. Sorar sormaz farkına varırım ki, böyle bir ilke bir yasa olarak kendi kendini yok ederdi, çünkü emanet bırakma diye bir şeyin ortadan kalkmasına neden olurdu. Pratik bir yasa olarak tanıdığım bir yasa, genel bir yasa olarak konmaya uygun olmalıdır; bu, kendi içerisinde bir aynılığı dile getiren bir önermedir ve dolayısıyla kendiliğinden apaçıktır. Şimdi eğer istememin pratik bir yasaya bağımlı olduğunu söylersem, eğilimimi (söz gelişi, ele aldığımız durumda, sahip olma hırsımı) genel pratik bir yasa olmaya uygun bir belirleme nedeni olarak öne süremem; çünkü bu, genel bir yasa olarak konmaya uygun olmaktan o kadar uzaktır ki, genel bir yasa biçimine sokulduğunda kendi kendini ortadan kaldıracaktır” (Kant, 1994:31).

Kant’ın ahlak felsefesine bakıldığında ise maksiminişlevi kişinin ahlaklılık üzerine vereceği yargı ile genel yasa arasındaki bağlantıya veya uyuma aracılık etmesidir. Bununla birlikte Kant’ın kullanımında kavramın anlam kümesi içerisinde görülen ‘yeterlilik’ içeren belirlemeler, Aristotelesçi bir perspektiften aktüel değil, potansiyel olarak bulunmaktadır. Yani maksim henüz pratiğe dökülmemiş olan yasadır. Onun pratiğe dökülüp işlerlik veya geçerlilik kazanması için yukarıda belirtilen genel yasa tarafından tasdiki gerekir. O halde her bir yasa için bir maksim ortaya konulması mümkün iken, aynı durum maksim için geçerli değildir. Dolayısıyla ifade edilebilecek her maksimin yasa halini alması zorunlu değildir. Bu durumda maksim ile yasa arasındaki bağlantı açıktır. Maksimin genelleştirilmiş durumu maksimin kendisine koymuş olduğu ilkeyi yok etmemeli, sadece tek veya tikel bir durum için geçerli olmamalıdır.

Örnekteki gibi emanet üzerindeki keyfiyet emanet verme mefhumunu, diğer bazı örneklerle, yalan söylemek konuşmanın ve iletişimin anlamını, cinayet tür olarak insanlığın devam etme olgusunu, intihar insanın kendisine saygısını ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla bu gibi olumsuz sonuçlara yola açan maksimlerin belirli bir durumda geçerliliği savunulabilecek olsa bile, her bir insan nezdinde kabulü söz konusu olmadığından yasa hükmünü alması mümkün değildir. Diğer taraftan hangi eylemin açık bir şekilde kabul edilebileceği olgusu, insanın ahlaki yasaları yeni baştan keşfedeceğini değil, insan olmanın getirdiği bir takım apaçık eyleme şekillerinin olduğunu ve insanın kendisine akli kılavuz edildiğinde bunları görmesinin ve bunlara uymasının veya bilgisine ulaşmasının mümkün olduğunu göstermektedir.

Kant'ta Maksimin Kökeni

Kant'ta maksimlerin kaynağının sorgulanması, maksimlerin anlamının anlaşılması için önemli bir referans noktası olarak düşünülebilir. Bu soruya ise sağduyu açık bir yanıt getirebilir: Kant, küçük bir dünyada yaşamış ve doğduğu Königsberg'i yaşamı boyunca terk etmemiştir. Dolayısıyla buradaki dakikliği ile ünlü yaşama biçimi maksimlerin anlaşılması için bir anahtar olabilir. Kant, diğer bütün filozoflar gibi kendisinden önce gelenlerden etkilenmiştir, Hume'un kendisini dogmatik uykusundan uyandırdığını dile getirmesi bunun asli bir örneğidir. Kant, Aydınlanma düşüncesinin önemli bir temsilcisi olarak akli vurgulayan filozoftur. Son olarak onun sonrasında felsefenin nasıl yapılacağını belirleyen orijinal bir yaklaşıma da sahip olduğunu söylemek gerekir. Delüze'nün "Kant'ı kabul veya reddederek felsefe yapmanın mümkün, ama Kant'ı bilmeden felsefe yapmanın mümkün olmadığını ifade eden ünlü cümlesi burada hemen akla gelebilir. Tüm bu belirlemeler, maksimlerin anlaşılması için çıkış noktası olarak düşünülebilirler.

Öncelikle Kant'ın yaşamı ve düşünceleri arasındaki bağlantının sorgulanması suretiyle maksimlerin oluşumunu anlamaya çalışmak mümkündür. Zira bir filozofun felsefesi ile yaşamı arasındaki bağlantının sorgulanması felsefe tarihçileri için hep canlı bir tartışma konusu olagelmıştır. Bu yargı Kant için düşünüldüğünde, "ahlak eğitiminin temeline koymuş olduğu maksimlerin bizatihi yaşamından kaynaklanan nedenlerle oluşturulmuş olduğunu dile getirmek mümkün müdür" sorusu akla gelir. Bundan daha fazla, onun yaşamı ve düşünceleri arasındaki bağlantıyı dikkate almak suretiyle felsefesini anlatma çabası, muhtelif eserlerde tasdik edilir. Cassirer şu belirlemeyi yapar: "Kant'ın kişiliğinde 'düşünce' ve 'yaşama' arasında özel bir ilişki vardır. Düşünce yaşamdan elde edilir ve aynı anda yaşamı biçimler.

Burada, bu iki öğeden her birinin öbürünü sürekli etkilemekte olduğu çok özel bir etkileşim ilişkisi hüküm sürer ve her bir öğe, hem belirleyen hem belirlenen olarak görünürler³” (Cassirer, 2007:20). O halde Kant’ın yaşamından hareketle maksimleri oluşturduğuna dair tez, sorgulanmaya değer görünmektedir. Nitekim onun biyografisini anlatan bir başka eser, daha ayrıntılı iddialarda bulunur. Söz konusu iddialar, M. Küehn örneğinde maksimlerin kaynağını da açıklamaya yönelik çabalar olarak da okunabilir.

M. Küehn, Kant’ın yaşamı ve felsefesi arasındaki ilişkiyi maksimler üzerinden tartışırken ikili bir yaklaşım sergiler: Bir taraftan onun fiziksel yapısı maksimleri dikkate alan bir yaşam sürmesini gerektirmiştir. Küehn, bunu Kant’ın nadiren kendisini anlattığı bir pasajından hareketle ortaya koyar:

“Göğsüm dar ve düz olduğu, kalbimin ve akciğerimin hareketini kısıtladığı için doğuştan hipokondriye (hastalık hastası) olmaya eğilimliyim. Bu durum ilk yıllarımda beni hayat konusunda umutsuzluğun sınırlarına sürükledi. Ama bu yürek daralmasının sadece mekanik olduğunu ve kısa sürede değiştirilemeyeceğini bilmek bir süre sonra onu tamamen yok saymamı ve göğsümde daralma hissetsem bile zihnimin huzur ve neşeyle dolmasını sağladı” (Kant’tan nakleden: Küehn:138).

Kant, biyolojik yapısından kaynaklanan bu hassas dengenin korunumunun ancak “yaşam tarzında ve zihnini meşgul eden konularda belli bir tekdüzelik yakalamak” (Kant’tan nakleden: Küehn,2012:140) olduğunu belirtir.

Diğer taraftan da Küehn, Kant’ın yakın dostu Joseph Green’in onun üzerindeki etkisini ortaya koyar. Buna göre Kant’ın meşhur düzenli hayatının zirvesi, Green’in yaşamına öykünmesidir. O, “olayların girdabına kapılmak yerine son derece katı kurallara ya da maksimlere göre yaşıyordu. Hatta kılı kırk yararcasına saate ve takvime uygun yaşıyordu (...) Kant, karakter inşası için zorunlu maksimlerle ilgili görüşünü hiç değilse kısmen Green’in yaşantısına borçluydu” (Küehn, 2012:142, 144). Her iki belirleme, Kant’taki maksimlerin yaşamında hareketle temellendirme noktasındaki tezleri kuvvetli hale getirecek iki argüman olarak okunabilir. Bu argümanlar, dikkate değer bir şekilde Kant’ın

³ Bununla birlikte Cassirer, “çift yönlü ilişki” olarak betimlediği bu durumun Kant örneğinde ‘yaşamın düşünceye buyurganlığı’ konusunda keskin bir yargı vermekten kaçınır. Çekincenin nedeni bizatihi Kant’ın eserlerinde kendisine ait yargı verme hususunda son derece ketum olmasıdır. Bu durum, insanın kendini görece daha ön plana çıkardığı mektuplar için bile böyledir. Cassirer’in ifadesiyle: “Dostlar arası mektuplaşmalarda duygusal iç dökmelemin bol bol yer aldığı bir çağda, o, tüm bu modalar karşısında soğuk bir kuşkuculuk içindedir. Onun mektupları, bilimsel ve felsefi araştırmalarında işlediği düşüncelerin bütünlenmesi ve geliştirilmesinden başka hemen hiçbir şey içermezler” (Cassirer: 2007:23).

yaşamının felsefesi ile bağlantılı olduğunu kabul etmeyi gerektirecek geçerli iddialar sunmaktadır.

İkinci olarak maksimlerin oluşumunda Kant üzerinde etkili olan filozofların görüşleri sorgulanmalıdır. Kantın biyografisi üzerinde duran eserler, onun meşhur park yürüyüşünü bir dakiklik ve düzenlilik simgesi olarak aktarırlar. Bu eserlere göre Kant, meşhur yürüyüşünden sadece iki defa, Fransız Devrimi gerçekleştiğinde ve Rousseau'nun Emile'ini okuduğunda taviz vermiştir. Bu durumda onun ahlak eğitimi görüşlerini Rousseau ile karşılaştırmak faydalı olacaktır. Çünkü, Geier'in de belirttiği üzere, Rousseau ona -sadece tek gözlü bir tepegöz gibi alem olgularına olan teorik merakını tatmin etmenin ötesinde-, "insan hayatının pratik derinlik boyutunu da dikkate alabilmesi için ikinci bir göz verir" (Geier, 2009:221). Hatta "Rousseau, onun için ahlaksal evrenin Newton'udur" (Cassirer, 2007:23). Denilebilirki temelde Kant, ahlak eğitimini ortaya koyarken, "eğitimin bir alışkanlık kazandırmaktan ibaret olmadığı, "yaşamak için ihtiyaç duyduğumuz her şeyi eğitimin verdiği", "yalan söylememenin gerekliliği" ve bunun temel ahlaki düstur olarak kabul edilmesi (Rousseau, 2009) gibi noktalarda Rousseau ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. Konu açısından bakılacak olursa, Rousseau da Kant'ı önceleyerek eğitimde takip edilmesi gereken bir takım maksimler benimser. Söz konusu maksimlerin kişinin gelişim çağına göre değiştiğini görmek mümkündür:

- a) Doğanın onlara [çocuklara] verdiği ve kötüye kullanamayacakları bütün güçleri kullanmalarına izin vermek;
- b) Onlara yardım etmek ve zekâ bağlamında olsun, her maddi ihtiyaç içindeki güç bağlamında olsun eksikliğini çektikleri her şeyi onlara vermek;
- c) Onlara yapılan yardımlarda sadece gerçek yararla sınırlı kalmalı, fantezi ya da nedensiz isteğe kesinlikle ilgi göstermemelidir; çünkü fantezi, doğmasını olanak tanımadığı takdirde kesinlikle rahatsız etmeyecektir onları çünkü doğadan gelmez.
- d) Gizlemeyi kesinlikle bilmedikleri bir yaşta dillerini ve işaretlerini çok iyi irdelemek gerekir, arzularında doğrudan doğruya doğadan ve düşüncelerden gelen şeyler farklıdır (Rousseau, 2009:123).

Rousseau, görece daha ileri yaşlar için de muhtelif maksimler belirler:

- a) İnsanın doğasında kendini kendisinden daha mutlu olanların yerine koyması diye bir şey yoktur, sadece kendilerinden daha fazla yakınanların yerine koyarlar.

b) İnsanlar başkalarının ancak kendilerinin de korunamayacaklarına inandıkları felaketlerinden etkilenirler.

c) Başkalarının acılarına karşı duyduğumuz merhamet bu acının niceliğiyle değerlendirilemez, bu acıyı çekenlere karşı hissettiklerimiz önemlidir (Rousseau, 2009:309-310).

Bununla birlikte “önceleri Rousseau’nun fikirlerinden büyük ölçüde etkilenen Kant, daha sonraları ahlaka ilişkin görüşleri kafasında netleştikçe onun fikirlerinden yavaş yavaş uzaklaştı” denilebilir (Yayla, 2205:77). Çünkü genel yaklaşımları dikkate alındığında, Kant’ın bütünüyle Rousseau felsefesi dâhilinde kalan bir filozof olmaktan çok, ortaya koyduğu ‘ödev ahlakı’ ile özgün bir yaklaşım getirdiğini söylemek mümkündür. Maksim konusunda ise aralarındaki fark, Kant’ın maksimleri genel yasa ile ilişkisi dâhilinde anlamaya çalışmasında yatar. Şöyle ki, eylemin ilkesi olarak maksimi görme noktasında her iki filozof ortaktırlar. Buna karşılık Kant, bir maksimi Rousseau’da olduğu gibi doğrudan geçerli görmek yerine onu kişide gerekçelendirilebildiği kadar tür olarak bütün insanlık için temellendirilebildiğinde sahîh bir eylem ilkesi olarak kabul eder.

Diğer taraftan şu soru da sorulmalıdır: Kant’ın hayatına ilişkin maksimlerin onun yaşamının bir parçasını oluşturması, tüccar dostundanveya Rousseau’dan etkilenmesiyle elde edilmesi gibi tüm bu veriler maksimlerin anlaşılması için yeterli midir? Böyle bir bağlantıyı inkâr etmemek, ancak maksimlerin nihai kaynağı olarak da belirlememek gerekir. Çünkü Kant’ın felsefesinde ortaya koyduğu düşünce ve fikirler, içerdikleri rasyonalite ve temellendirme nedeniyle maksimlerin salt bir yaşama ürünü olmanın ötesinde, yaşantının bizatihi kendisini tahsis etmek bakımından Kant’ın felsefesi içerisinde önemli bir yere sahiptirler. İlk başta maksimler insan karakterinin oluşturucu unsurlarıdır, yaşamda birtakım maksimlerin elde edilmesinin ötesinde, tam tersine “karakter maksimlerin üzerine bina edilir (Küehn, 2011:132). Bununla birlikte karakterin kuruluşuna eşlik eden maksimlerin kaynağı yaşantının kendisidir. Zira üç kritiğinde de kökene ilişkin soruşturmalar yapan Kant’ın maksimlerin kökeni üzerinde düşünmemiş olması çok da makul görünmemektedir. Ancak Kant, “maksimleri nasıl elde ederiz” sorusuna karşılık karmaşık bir düşünce ortaya koymaz. Hatta cevap oldukça basittir:

“Kant’ın maksimleri büyük ölçüde gayet sıradan şeylerdir – en azından antropoloji bağlamında bu maksimleri sıradan şeyler olarak tanımlar. Bu maksimler başkalarından ya da kitaplardan öğrendiğimiz maksimler ya da genel politiklardır. Bunları hayatımızı sürdürmek için ilke olarak seçeriz. Maksimler bizim akılcı varlıklar yani sırf güdülerle değil genel ilkelerle hareketlerini yönlendirmeye muktedir varlıklar olduğumuz gösterir. Yine de, Kant ilkelerin salt kendi akıl yürütmemizden

doğduğunu düşünmez ki bu önemlidir. Bunlar öncelikle kişisel ilkeler değildir, kamusal söyleme tabidir. Nitekim Kant, ahlaki meseleler üzerine dostlarımızla sohbet etmenin kendi ahlaki fikirlerimizi netleştirmenin çok iyi bir yolu olduğunda ısrar eder. Maksimler bir bakıma her yerdedir. Asıl mesele hangisini benimseyeceğimizdir” (Küehn, 2011:132).

Böylece maksimler dış dünyada apaçık bulunan ilkeler olarak belirlenir ki bunlar, tespit edilişleri noktasında son derece basittirler. Ancak sosyal çevrede apaçık bulunan bu maksimlerden hangileriyle iş görüleceği kişinin tercihlerinde ortaya çıkacaktır. Yani aklın ödevi hangi maksimin ilke olarak benimseneceğine karar vermektir. Söz konusu kararda kişiye ışık tutacak nokta, maksimin genelleştirilerek herkes için ve her durumda istenebilir / arzu edilebilir hale getirilebilmesidir ki bu da tam da ahlak yasasına tekabül eder. O halde eylemin değeri, o eylemin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair çevreden gelen belirlemeleri aklın süzgecinden geçirip hangisinin yasaya uygun olduğunu tespit etmek ve uygulamak suretiyle sağlanmaktadır. Dolayısıyla ahlaki eğitimin amacı da, böyle bir kişiliği ortaya çıkarmak olacaktır.

Maksimlerin her yerde apaçık olmasıyla birlikte, Kant, bir takım maksimleri özellikle zikreder. Muhtelif eserlerinde kendilerine vurgu yapılmasından, bu maksimleri kurucu maksimler olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Daha fazlası, söz konusu maksimler ahlak eğitiminde ilk kazandırılması gerekenlerdir. Bu maksimler doğruluk, sözünü tutmak ve dalkavukluk yapmamaktır:

1. Doğruluk sevgisi. Tüm yalanlar insanı küçültür ve bir yalancının karakteri yoktur.
2. Eğer birisi söz verirse bu durumda sözünü tutmalıdır. Yani kişi düşmanına bile dürüst olmalıdır.
3. Dalkavukluk yapmaz, çünkü bir dalkavuğun çok az değeri vardır. Dalkavukluk yaparsa başkalarının nazarında değersiz olur. (Kant, 2012:307). Bu ilkelerin karşıtlarından yola çıkılmak suretiyle bir başka şekilde ifadesi şöyledir:

“Şahsiyeti ilgilendiren temel ilkeleri olumsuz olarak sunduğumuzda, en iyisini yapmış oluruz. Bunlar: Kasıtlı olarak yalan söylememek, yalanlayışın hakaretini üzerimize çekmemek, ölçülü konuşmak. Gözler önünde iyi niyetler taşıyor gözükp, kişilerin arkasından kötü niyetler besleyen, iki yüzlü birisi olmamak” (Kant, 2004:79).

Yine Kant, olumsuz karakter özellikleri olmaları bakımından yalancılık ve ikiyüzlülüğü vurgular: “Karakter bakımından en zararlı şey yalancılık ve ikiyüzlüldatıcı mizaçtır. İkiyüzlülük ve yalancılık karakter hatasıdır ve korkakların özelliklerindendir” (Kant, 2003:265). Bu belirlemeler, Kant’ın

muhtelif eserlerinde ve pek de sık görülmeyen polemik yazılarında olduğu üzere, ahlak eğitiminin temel dayanağını doğruluk veya yalancılığa karşı çıkış olarak gösterir. “Yalana karşı olma” mefhumu pratikte Kant ahlakının en katı kısmıdır. Çünkü istisnası yoktur: “Keza acaba mecburiyet bir yalanı mazur gösterebilir mi, yahut haklı çıkarabilir mi? Hayır! Tek bir durum gösterilemez ki yalan mazur gösterilebilsin” (Kant, 2003:111). Kant bu maksimin adeta çocukluktan başlayarak insanda kemikleşmesini ister. Şimdi bu ve benzer ilkelerin, yani maksimlerin ahlak eğitimi üzerindeki yerini tartışmak gerekir.

SONUÇ

Ahlak Eğitiminde Maksimlerin Değeri

Kant, ahlaki eğitimin maksimler aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade eder. Bu sürecin gerçekleştirilmesinde ise takip edilecek dört ilke belirler:

1. Maksimlerin öğretilmesine erken yaşlarda başlanmalıdır.
2. Eylemin değeri ödül ve cezaya göre değil, maksime uygunluğuna göre belirlenmelidir.
3. Ahlaki eğitim disiplin üzerine değil, maksimler üzerine oturtulmalıdır.
4. Ahlaki eğitimin maksimler aracılığıyla kazandırılması son derece güçtür. Bu güçlük ebeveyn ve öğretmenler için büyük bir kavrayış ve anlayış gücü talep eder (Kant, 2006a:95-96).

Yukarıdaki dört ilke, açık bir şekilde Kant’ın maksim kavramını merkeze almaktadır. Bunlar sırasıyla ahlaki eğitimin zamanı, nasıllığı, ilkesi ve güçlüğü şeklinde ifade edilebilirler ve böylelikle bir eğitim felsefesi sunmaktadır. Bu eğitim felsefesi, Kant’ın genel ahlak felsefesi perspektifinden ayrı düşünülemez. Hatta Kant’ın eğitim üzerine Konigsberg Üniversitesinde verdiği derslerin 1776-77 ve 1786-87 yılları arasında olduğu ve *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı II. Kritik dönemine ait önemli yapıtın 1785 tarihinde yazılmış olduğu dikkate alınacak olursa bu paralelliğin açık bir şekilde ortaya konulması ve Kant’ın düşüncesindeki devamlılığın gösterilmesi mümkün olur.

Kant’ın felsefesinde zaman, mekân ile birlikte duyarlılığın a priori formu olduğundan ve diğer kategorileri önelediğinden işe neden maksimlerin erken yaşlarda öğretilmesi gerekliliğine ilişkin soruyla başlamak gerekir. Ahlakın kişiye kazandırılması erken bir yaşta başlamalıdır. Nedir bu yaş? Genel olarak bakıldığında Kant, insanın yaşına göre gelişim aşamalarını üç çağa ayırır:

“İnsanın kendini koruyamadığı çocukluk çağı; kendini koruduğu, türünün devamını sağladığı ama türünü koruyamadığı delikanlılık çağı; kendini koruduğu, türünün devamını sağladığı ve türünü koruyabildiği yetişkinlik çağı” (Kant, 2003:262-263). Bu yaklaşım, insanın biyolojik gelişimini dikkate almak suretiyle ortaya konulmuştur. Buna göre yaş aralıkları birinci çağ için 0-9; ikinci çağ için 10-39; son çağ için 40 ve sonrasıdır. Böylece maksimlerin öğretilmesi ikinci dönemde gerçekleşir. Zira Kant “Gençleri hazırlamaya ne zaman başlamalıdır?” sorusunu sorar ve “doğaya göre bir delikanlı sayıldığı zaman, yani 10 yaşındayken, zira artık düşünüp taşınabilecek bir çağıdır” (Kant, 2003:265) şeklinde cevap verir. Maksim de bir tür ahlaki eylem üzerine akletme olarak düşünüldüğünden 10 yaş Kant için ahlaki değerlerin ve dolayısıyla maksimlerin artık kişiye öğretilmeye başlanması gereken yaş olacaktır. Diğer taraftan kişiye açık bir şekilde her bir döneme bağlı olarak kazandırılacak özellikler farklılaşacaktır. İlk dönemde öğrenilmesi gereken disiplin, ikinci dönem öğrenilmesi gereken ahlaki eğitimidir. Üçüncü dönem ise öğrenmenin değil, olgunluğun çağıdır. Kant şöyle der: “Karakter çok geç oluşturulur, yaklaşık 40 yaşlarında. Çünkü en iyi bu yaşta içgüdüleri kavramlardan ayırt edebiliriz; bu yaşta içgüdüler ve eğilimler güçlerini kaybetmiş ve kavramlar yerlerini almaya başlamıştır. Sonrasında da insan kendisi için karakterini oluşturan ilkeleri kurabilir” (Kant, 2012:197). O halde Kant’a göre sağlam bir karakterin teşekkül ettiği yaş 40’tır⁴. Yine tüm bu belirlemeler, kişiliğin erken yaşlarda şekillendiğini ve ahlaki gelişim açısından ıskalanmaması gereken bir dönem olduğunu içermektedir.

İkinci madde, kişinin eylemi gerçekleştiğinde değerinin ne olması gerektiğini belirlemeye yöneliktir. Burada Kant terminolojisinin temel kavramları ile hesaplaşmak gerekli görünmektedir. Bu kavramlar ise iyi niyet, kategorik imperatif ve ödevdir. Yani eylemin değerinin anlaşılması, Kant’ın bu kavramlara yüklediği anlamın ortaya konulması ile mümkün olur. Maksim ile yasa arasındaki özsel bağlantı, maksim ile diğer kavramlar arasında da söz konusudur. Kant iyi niyet veya istemeyi *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*’nin ilk cümlesinde ortaya koyar: “Dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka koşulsuz iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez” (Kant, 1995:8). O halde insana doğanın bahsettiği yetenek, koşulsuz olarak iyiyi istemektir. Akıl sahibi varlık, iyiyi başka insanlara faydalı olmak, diğer insanlar tarafından takdir edilmek, vicdanını rahatlatmak için değil, ödevden dolayı istemek zorundadır. Bu durumda ödev, ahlaki davranışın gerçekleşmesi için

⁴Bu bağlamda Kant’a göre bilgelğe ulaşmış olmanın üç maksimi vardır: “Kendisi için düşünmek; insanlarla ilişkide kendini diğerlerini yerine koymak; her zaman kendisiyle tutarlı düşünmek” (Kant, 2006b:94-5).

eğilimler karşısında yapılacak seçime işaret eder. Bir tarafta ahlaki öznenin rasyonel doğasından kaynaklanmayan, içgüdüden doğan eğilimleri, diğer tarafta da eylemlerinin rasyoneliteye göre düzenlenmesini sağlayabilecek ödev düşüncesi vardır. Bir eylem ödevden kaynaklanmak suretiyle yapılıyorsa onaylanır. Aksi takdirde ahlaki bir yaşam sağlanamaz. Diğer taraftan her ahlak teorisinin örtülü de olsa nihai amacı, iynin gerçekleşmesini sağlamaktır. Kant'ta bunun karşılığı ancak ödevden dolayı yapılan eylemlerin tercihi ile ahlaklı olmanın sağlanabilmesidir. Ödev ise kategorik imperatife bağlanır. Çünkü "ödev eylemlerimiz için bir anlam taşıyacak ve gerçekten yasa koymayı sağlayan bir kavram olacaksa, bu ödev yalnızca kesin buyruklarla dile getirilebilir, koşullu buyruklarla ise hiç dile getirilemez" (Kant, 1995:42). Anlaşılabileceği gibi Kant koşullu buyruklarla koşulsuz buyruklar arasında bir ayırım yapar ve ahlaki davranışın koşulsuz olması gerektiğini belirtir. Buna göre ödevden kaynaklanan bir eylem, gerekçesini herhangi bir şekilde başka bir şeyden almak suretiyle temellendirilemez. Hukuken suç olduğu için çalmamak, çevresinde kınanmamak için yalan söylememek, takdir edilmek için cömert olmak, çıkarı için iyilik yapmak hep bir koşula dayandığından onayın dışındadırlar. Bir eylemin ahlaki olup olmadığı, söz konusu eylemin bir önerme şeklinde tümel bir form altında dile getirilip gereklilik ile ifade edildiğinde kendisini kabul eden her bir insan için herhangi bir çelişme içermeksizin kabulüne bağlıdır.

Şimdi Kant'ın ahlak teorisinde, bir eylemin değerini sağlayan şeyin 'bir şeyden dolayı' olmasına karşı çıkılmasının anlamı anlaşılabilir. Maksim, diğer ahlaki kavramların oluşmasının zemini ve eylemin değerini sağlayan şey, öncelikle eylemin maksime uygunluğu, arkasından da maksim genelleştirilip kategorik imperatif halinde ifade edildiğinde ona ters düşmemesidir. Maksimlerin kişiye öğretildiği çağlara tekabül eden yaşlarda genelde eylemin değerini belirleyen ödül veya cezadır. Klasik bakış açısındaki eyleminden dolayı takdir veya tekdir görür. Kant, eğitim sürecinde ödül veya cezadan ziyade, bir sonraki aşamada açıklanacağı üzere disiplin üzerinde durur ve onu gerekli görür. Disiplin, maksimlerin oluşmasına ve kökleşmesine zemin hazırlayan bir kavram olmakla birlikte, belirli bir dönemde, 0-9 yaş arasındaki eğitimde merkeze alınması gereken bir değerdir ve bu değer sonraki dönemlerde merkeziliğini maksime bırakacaktır. Hâlbuki ödül veya cezayı eğitimin temeline alan bir yaklaşım aynı zamanda eylemin değerini sonucu ile anlaşılmasına eşitler ki Kant'ın en başta karşı çıktığı şey, tam da budur: "Eylemin sonucuna

bakmamak beni ödevimdir.⁵” Bu yaklaşım bizatihi eyleme bir şeyden dolayı değil, kendisinden dolayı değer verir. Eğer bir eylem, salt kendinden dolayı değerliyse, yaşamının kalan kısmında bu eylemleri gerçekleştirecek insan eylemi salt kendisi için gerçekleştirecektir. Fakat hemen her şey için söylenilebilecek köken sorunu, yani eylemin gerçekleştirilmesinde kendisine dayanılacak olan ilke onun için de geçerlidir. Bu da tam da maksimdir. Maksimler aracılığı ile eylemde bulunan kişi, eyleminin nedenini kendisi dışında bir başka yerde arayan değil, bizatihi eyleminin sahibi olan kişidir. O halde Kant ahlaki alanda kişiye özerklik tanımakta ve onu bu alanın merkezi görmektedir. Böyle bir kişi ahlaki alanın diğer bir temel kavramıyla, yani sorumluluk ile yüz yüze gelmesi gereken kişidir. Çünkü eylemin gerekçesi ve pratiğe dökülmesi tamamen kişinin sorumluluğundadır.

Üçüncü madde ahlaki eğitimin maksimlere dayalı bir süreç olmasını tekrar eder. Bu süreçte başlangıç disiplin eğitimi ile gerçekleşir. Ancak Kant, disiplini eğitim sürecinden dışlamamak ve değerini yadsınamamakla birlikte, ilke kabul edilmesine karşı çıkar. Disiplin, bir tür itaat olarak maksimin bir çeşidini teşekkül eder ve “her şeyde belli bir plan ve belli kuralları göstermek” (Kant, 2006a:96) şeklinde ifade edilir. Bu yönüyle disiplin ve itaat, kişinin kendi aklıyla seçtiği ve yasa olması mümkün bir eylem çeşidi olmadığından maksim

⁵ Burada bir kez daha eylemin sonucu ile niyeti arasındaki bağlantıyı önemsememesinden hareketle Kant’ın yalan konusundaki tartışmasına geri dönülebilir. Alıntılanan cümle, Constant’la Kant arasındaki polemige Kant’ın vermiş olduğu cevaptan çıkan sonuçtur. Buna göre bir katil, öldürmek istediği kişinin yerini bize sorduğunda dahi doğru söylemek zorunda mıyız? Mac Intyre durumu özetler: “Diyelim ki, sözde bir katil öldürmeye niyetlendiği kurbanının nerelerde bulunduğu hakkında benden malumat istedi. Ve diyelim ki, ben de kurbanı korumak maksadıyla yalan söyledim. Sonra katil benim yönlendirmelerime göre hareket etmeye başladı, fakat benim tanımadığım kurban aslında kalkıp tam da benim katili yönlendirdiğim yere gitti. Bunun sonucunda da benim yalanımın bir sonucu olarak cinayet işlendi ve tam da yalan söylediğim için sorumlu oldum. Fakat doğruyu söyleseydim, sonuç ne olursa olsun sorumlu tutulamazdım. Çünkü buyruğa itaat etmek ve sonuçlara bakmamak benim ödevimdir” (Mc Intyre, 2001:223). Kant’ın Constant’a cevabı yine aynı kesinliktedir: “Sen, diyelim, cinayet işlemek için ortalıkta gezinen birisinin eylemine bir yalan yoluyla engel oldunsa, o zaman, bu durumdan çıkabilecek bütün sonuçlarla ilgili olarak hukuksal açıdan sorumlu olursun. Oysa, kesinlikle doğruluğun yanında kalmışsan, kamusal yargılama sende hiçbir suç bulamaz; önceden görülemeyecek sonuçlar ne olmuş olursa olsun. (...) Çünkü sen, bildiğin kadarıyla doğruyu söylemiş olsaydın, belki de katil peşine düştüğü kişiyi evde ararken, yardıma gelen komşularca yakalanır, eyleme de engel olunabilirdi. Öyleyse yalan söyleyen, bunu yaparken ne denli iyi niyetli olursa olsun, bunun sonuçlarının sorumluluğunu, toplumun mahkemeleri önünde yüklenmek, ve bu sonuçlar ne kadar öngörülemez olsalar da, bunların hesabını vermek zorundadır, çünkü, doğruluk öyle bir ödevdir ki, sözleşmeye dayalı bütün ödevlerin temeli olarak görülmelidir; bunun yasası da, en küçük bir istisna tanındığında, sallantılı ve yararsız hale gelir” (Kant, 1998:49).

olmamakla birlikte maksimlerin oluşturulması için bir hazırlıktır. Çünkü burada disiplin bir tahakküm aracı olmaktan ziyade kişiye gösterilecek ilgi aracılığıyla kurulması gereken bir yaptırım biçimidir. Aksi takdirde, gelecekte “kendi aklını kullanma cesareti gösterecek” kişinin kendisini otoriteye ödülünden dolayı riayet edeceği, otonomisinin ve özgürlüğünün doğrultusunda eylemde bulunamayacağı bir sürece hazırlık olmaktan öteye geçemez. Diğer taraftan maksimlere dayalı eylemek, aynı durum için aynı eylemi gerçekleştirmeyi gerektirdiğinden, bir anlamda Aristotelesçi karakter erdemlerinin ‘yapa yapa’ alışkanlık haline gelmesine benzer bir biçimde, disiplin ve itaati gerektirmektedir. Kantçı perspektif, adeta belirli eylemlerin belirli durumlarda yapılması ile maksimlere uygun bir kişiliğin oluşabileceğini ima etmektedir.

Dördüncü madde tüm bu sürecin son derece güç olduğuna işaret eder. Bu güçlüğün açıklanması maksimin doğasının açıklanması ve Kant’ın eserlerinde kapalı ve dağınık bir şekilde duran maksim üzerine konuşmalarının bir araya getirilmesi ile mümkün görünmektedir. Tüm bunlar, problemi açık bir şekilde ortaya koymaktadır: Bir çocuğa maksimlerin kazandırılması nasıl mümkün olacaktır? Kant burada takip edilebilecek farklı yöntemler belirtir: “Doğa ve deneyim vasıtasıyla, anlatım vasıtasıyla, yargı ya da akıl yürütme vasıtasıyla eğitim” (Kant, 2003:265). Üç yöntemin kişinin gelişimiyle paralel olduğunu söylemek mümkündür. Birinci yol yaşama yoluyla eğitim anlamına gelir ve maksimlerin kökleşmesini isteyen kişinin eyleminde örnek olmasını, diğer taraftan da kişinin kendi yaşama deneyimi sürecinde edindiklerini ihtiva eder. İkinci yol görece gelişimin gerçekleştiği bir çağdır ve burada makbul olan ve olmayan lafzi olarak ifade edilir. Burada kullanılacak yöntem ise Sokratik yöntemdir. Kant’a göre “birçok bakımdan çocuklar akıllarını kullanma lüzumunu duymazlar... Çoğu durumda akla dayalı olarak konuşturmak suretiyle kendi fikirlerini ortaya çıkarmaya çalışmalıyız, bu fikirleri onlara benimsetmeye değil” (Kant, 2006a:92). Burada Kant zımnen nasıl Sokrates Menon’da köleye kendi ruhunda olan matematiğin bilgisini ona diyalog yöntemi ile hatırlatmakta ise, aynı şekilde kişinin ahlaki doğrular üzerinde doğru muhakeme yapabileceğinin mümkün olduğunu göstermek ister gibidir. Son aşama ise artık kişiliği oluşmuş kişinin kendi eylemini aklın kılavuzluğunda seçmesine işaret eder. Eğitim açısından önemli olan iki yöntemdir.

Yukarıdaki dört ilkeye ilave olarak nasıl ki benimsenecek maksimler apaçık bulunmakta ise bunların neler olduğunun da gösterilmesi gerekir. Yani temel maksimler denilebilecek üç maksimin (doğruluk, söze sadakat, dalkavukluk yapmama) yanında kişiye kazandırılması gereken başka maksimleri varlığından da söz etmek mümkündür. Çünkü Kant’ın ahlaki bir ödev ahlakıdır ve ödevler kişinin gelişimine paralel olarak ona kazandırılmalıdır. Aynı zamanda

söz konusu ödevlere riayet etmenin bir takım maksimler aracılığı ile olması gerekir. O halde ödevler, bir anlamda temel maksimlerin yanında kendilerine riayet edilmesi gereken maksimlerdir. Kant burada ikili bir tasnif yapar ve çocuğun kendisine karşı ödevleri ile başkalarına karşı ödevlerini ayırt eder. Bunları da temel maksimlerin yanında ikinci ve üçüncü kuşak maksimler olarak kabul etmek mümkündür. Kendimize karşı ödevlerimizden başlanacak olursa, bunlar “her birimizin kişiliğinde mevcut olan insan vakarını korumaya dayanır” (Kant, 2006a:111). Kant, bu ödevlerin açılımını başka bir eserinde açıkça gösterir: “Yaşamını sürdürmek, yapılabildiği yerde iyilik yapmak, kendi mutluluğunu güvence altına almak” (Kant, 1995:13-14) bunların başında gelir. Diğer taraftan başkalarına karşı “dostluk, düşmanlık, insan hakları, hakkaniyet, masumiyet, zarar, öç, ara bozuculuk kıskançlık, haset ve fesat” (Kant, 2003:215-254) gibi ödevler üzerinde de durulur. Hatta aynı eserde “insan dışındaki varlıklara karşı ödevler”, “özel insan soyları açısından ödevler” (Kant, 2003:254-256; 257-262) üzerinde durulur. Bunlar, Kant’ın muhtelif konularda maksimlerin nasıl elde edilebileceğine dair ortaya koymuş olduğu ödevlerdir ve aynı zamanda Kant’ın varlığını apaçık kabul ettiği maksimleridir.

Kaynakça

- Aristoteles, (2005). Nikomakhos’a Etik, çev. Saffet Babür, Kebikeç Yayınları, Ankara.
- Cassirer, E. (2007). Kant’ın Yaşamı ve Öğretisi, çev. Doğan Özlem, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Çilingir, L. & Küçükali, R. (2004). “Immanuel Kant’ın Eğitim Anlayışı”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 10., ss. 81-98.
- Feldman, F. (2012). Etik Nedir?, çev. Ferit Burak Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Geier, M. (2009). Kant’ın Dünyası, çev. Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mc Intyre, (2001). Etik’in Kısa Tarihi, çev. H.Hünler-S.Z.Hünler, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kabağağaç, S.& Alovera, E. (1995). Latince Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (1994). Pratik Aklın Eleştirisi, çev. İonna Kuçurardi, Yusuf Örnek, TFK Yayınları, Ankara.
- Kant, I. (1995). Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, çev. İonna Kuçurardi, TFK Yayınları, Ankara.

-
- Kant, I. (1998). *“İnsanseverlikten Ötürü Yalan Söylemek Konusunda Bir Sözümona Hak Üzerine”* çev. Oruç Aruoba, *Cogito*, Sayı: 16, ss.47-51.
- Kant, I. (2003). *Ethica, Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özgül, Pencere Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2004). *Yaşamın Anlamı*, Editör: Wolfgang Kraus, Türkçesi: Gürsel Uyanık – Ahmet Sarı, Birey Yayınları, İstanbul.
- Kant, I. (2006a). *Eğitim Üstüne*, çev. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Kant, I. (2006b). *Anthropology from a Pragmatic Point of View*, Translated and edited Robert B. Louden, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kant, I. (2012). *Lectures on Anthropology*, translated by Robert B Louden, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kohlberg, L. (2011). *Consensus and Controversy*, Edited by Sohan Modgil & Celia Modgil, Routledge.
- Rousseau, J.J. (2009). *Emile Ya da Eğitim Üzerine*, çev: İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul.
- Yayla, A. (2005). *“Kant’ın Ahlak Eğitimi Anlayışı”* Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, vol: 38, no: 1, 73-86.